

Jazykové hádanky

cjj04

Které adjektivum má v češtině pouze jmenné tvary?

- To byste rádi věděli, že?
- Tak vezte, že je to adjektivum *rád* (tvary: *rád, ráda, rádo, rádi, rády, ráda* rozlišují rod a číslo, popř. pád, nemohou stát v přívlastku, ale pouze v přísudku nebo doplňku: *Šťastný student = student, který je rád*. Naopak jmenný tvar *mlád* může mít i tvar složený/adjektivní: *mladý student = student, který je mlád/mladý*).
- Dalšími kandidáty jsou kompozita *milerád, jakživ, jaktěživ*.
- Mezi jmenné tvary jsou řazeny také tvary s neúplným paradigmatickým, jako např. *vidno, radno, spadeno, práv*. Nelze je nahradit tvary složenými.

Lze tvořit adjektiva sufixy *-ův/-in* i od názvů neživotných entit?

- Znáte verše Karla Hynka Máchy?
- *Svou lásku slavík růži pěl, růžinu jevil vonný vzdech.*
- Od personifikovaných užití (**fordův motor**) substantiv označujících neživé entity adjektiva na *ův/in* tvořit lze.

Jaký slovní druh mohou mít slova končící na **telno**?

- Substantivum: *Bílá písmena se místy ztrácela do **neviditelna**, přesto bylo možno číst na bočních stěnách vozu "Hadi a jiní plazi".*
- Adjektivum jmenný tvar: *Těsně pod horním stropem byly **viditelny** v odstupu asi 1,4 m zhruba 3 m dlouhé svislé trhliny.*
- Adverbium (vzniklé ustrnutím tvaru jména): *Nejhůře **dýchatelno** bylo na severu Čech od 16. do 19. ledna.*

Mohou jmenné tvary adjektiv plnit všechny funkce, které běžně adjektiva plní?

- Viz výše, nemohou.
- Jmenné tvary adjektiv mohou plnit pouze sekundární funkce ADJEKTIV.
- Nemohou stát v přívlastku (primární funkce),
- ale pouze ve jmenné části přísudku: *Petr je živ.*
- nebo doplňku: *Petr chodí od jara do zimy bos.*

Jak byste argumentovali pro adjektivní slovnědruhovou platnost slov jako **poslední**, **jiný**, **stejný**?

- slova *poslední*, *jiný*, *stejný* mají adjektivní flexi a i syntakticky plní funkce adjektiv, nicméně jsou mezi nimi rozdíly.
- *poslední* lze interpretovat i jako neurčitou řadovou číslovku, a to na základě sémantiky
- *jiný* lze interpretovat jako zájmeno (opak *týž*), slovosledně pro *jiný* neplatí ovšem stejné restriktce (*týž malý hrdina* / * *malý týž hrdina* ALE *jiné malé auto* / *malé jiné auto*)
- *stejný* lze interpretovat jako zájmeno (synonymum *týž*), slovosledně pro *stejný* neplatí ovšem stejné restriktce (*týž bílý svetr* / * *bílý týž svetr* ALE *stejný bílý svetr* / *bílý stejný svetr*)

V češtině existuje slovesa *zabývat* *vzívat*.
Mohlo by v případě tvarů *zabívat* a *vzívat* jít o jinou chybu než o chybu pravopisnou?

- Mohlo.
- Od slovesa *zabít* se tvoří sekundární imperfektivum *zabíjet*. Od slovesa *zašít*, *užít* se tvoří sekundární imperfektiva *zašívat*, *užívát*. Pokud by dítě/cizinec tvořil podle druhého modelu, mohl by vytvořit sekundární imperfektivum *zabít* → **zabívat*.
- Od slovesa *vzít* se sekundární imperfektivum netvoří (vidová opozice je supletivní – brát). Pokud by dítě/cizinec tvořil podle výše uvedeného modelu, mohl by vytvořit sekundární imperfektivum *vzít* → **vzívat*.

Existuje v češtině slovesa s infinitivem na ovat, které netvoří tvary podle typu kupovat?

- ANO. Třeba *chovat*.
- V korpusu naidete možnosti cal dotazem:

Typ dotazu: ?

[Vložit tag](#) | [Vložit 'within'](#) | [Klávesnice](#) | [Předchozí dotazy](#)

```
[lc!=".*uj.*" & lemma=".*ovat" & tag="VB.*"]
```

- https://kontext.korpus.cz/view?ctxattrs=word%2Clemma%2Ctag&attr_vmode=mixed&pagesize=40&q=~PxdVNIpElvUe&viewmode=kwic&attrs=word%2Clemma%2Ctag&corpname=syn2015&attr_allpos=all

https://kontext.korpus.cz/freqs?ctxattrs=word%2Clemma%2Ctag&attr_vmode=mixed&page size=40&q=~PxdVNlpElvUe&viewmode=kwic&attrs=word%2Clemma%2Ctag&corpname=s yn2015&attr_allpos=all&fcrit=lemma%2Fe%200~0%3E0&flimit=1&freq_sort=&fpage=1&ftt_i nclude_empty=

Celkem: 25 položek (1 stránka)

	Filter	lemma	Freq	
1	p / n	chovat	5769	
2	p / n	zachovat	747	
3	p / n	schovat	706	
4	p / n	uchovat	211	
5	p / n	vychovat	114	
6	p / n	klovat	54	
7	p / n	uschovat	50	
8	p / n	kovat	48	
9	p / n	pochovat	33	
10	p / n	odchovat	21	
11	p / n	plovat	14	
12	p / n	vyklovat	11	
13	p / n	dochovat	10	
14	p / n	snovat	10	
15	p / n	převychovat	10	
16	p / n	přikovat	7	
17	p / n	vykovat	5	
18	p / n	rozklovat	4	
19	p / n	zaklovat	2	
20	p / n	uklovat	2	
21	p / n	skovat	2	
22	p / n	proklovat	2	
23	p / n	oklovat	2	
24	p / n	okovat	1	
25	p / n	ukovat	1	

Existuje v češtině sloveso, jehož tvar ve 3. osobě sg. indikativu přítomného času aktiva končí na **ne** a nemá infinitiv na **nout**?

- Třeba se koronavirus brzy **přežene**.
- Jde např. o sloveso hnát a všechny jeho prefigované varianty.
- V korpusu lze nalézt doklady takto:
dotaz v cql (corpus query language)
[lc=".*ne" & tag="V.*" & lemma!=".*nout"]
(slovní tvar končí na ne a jde o sloveso a lemma nekončí na nout)
Konkordance z korpusu SYN2015:

https://kontext.korpus.cz/view?ctxattrs=word%2Clemma%2Ctag&attr_vmode=mixed&pagesize=40&q=~Lq4DKBuP6xKZ&viewmode=kwic&attrs=word%2Clemma%2Ctag&corpname=syn2015&attr_allpos=all

Frekvenční seznam z korpusu SYN2015:

https://kontext.korpus.cz/freqs?ctxattrs=word%2Clemma%2Ctag&attr_vmode=mixed&pagesize=40&q=~Lq4DKBuP6xKZ&viewmode=kwic&attrs=word%2Clemma%2Ctag&corpname=syn2015&

Liší se významově dvojice sloves **tančit/tancovat, nořit/norovat, škodit/škodovat, trefit/trefovat, hostit/hostovat, cílit/cílovat, stínit/stínovat, pářit/párovat, hubit/hubovat, rejdit/rejdovat, roubit/roubovat, uzlit/uzlovat?**

- **tančit/tancovat NELIŠÍ**
- **nořit/norovat LIŠÍ**
- **škodit/škodovat LIŠÍ**
- **trefit/trefovat LIŠÍ se videm**
- **hostit/hostovat LIŠÍ**
- **cílit/cílovat LIŠÍ**
- **stínit/stínovat LIŠÍ**
- **pářit/párovat LIŠÍ**
- **hubit/hubovat LIŠÍ**
- **rejdit/rejdovat LIŠÍ**
- **roubit/roubovat LIŠÍ**
- **uzlit/uzlovat NELIŠÍ**

uzlit/uzlovat

SSjC Slovník spisovného jazyka českého

uzliti

ned. (3. mn. -í) řidč. kniž. (co) *vázat, zavazovat na uzel, do uzlu; uzlovat*: u. si vlasy (Zey.); přen. naše cesty uzlil osud (Lit. nov.); --- **uzliti se** ned. řidč. kniž. *zadržovat se do uzlu, do uzlů; zauzlovat se*: přen. na tom poloostrově (ve Španělsku) uzlil se tenkrát příští osud mnoha zemí --- i náš (Lit. nov.)

SSjC Slovník spisovného jazyka českého

uzlovati

ned. řidč. kniž. (co) *vázat, zavazovat na uzel, do uzlu*: přetrhané struny teď pozorně splétá, uzluje (Baar) *uzlí*; sport. uzlování *vázání různých druhů uzlů*; horol. uzlování *způsob jištění horolezce založením uzlu do pukliny ve skále*

Existují v češtině věty, v nichž se objevuje ... bude jít... nebo ... bude jet...?

- Ano, ale nejde o opisné futurum, infinitiv plní např. funkci podmětu:
- *Nejlepší bude jít domů.*
- *Nejlepší bude jet autem.*

Kolik významů mohou mít tvary sloves jako nezmař a nevraž?

- Může jít o imperativ slovesa *zmařit* nebo *nezmařit* (← *nezmar*), nebo *vrazit* nebo *nevražít*. Takže každý tvar může mít 2 odlišné významy.

Je pravdivé následující tvrzení? „Začíná-li sloveso na **nad**, pak se o prefix **nad-** jedná tehdy a jen tehdy, následuje-li za **d** souhláska.“

- Ne: *nad-zdvihnout*.

Je pravdivé následující tvrzení? „Prefixy končící na souhlásku (*nad, pod, před, od, s, z, v, roz*) mají vokalizovanou variantu vždy, pokud následuje skupina souhlásek.“

- Ne, viz výše.
- Distribuce vokalizované varianty souvisí s morfosyntaxí.
- Pokud následuje neslabičný kořen (roze-stř-í-t) je vokalizovaná varianta vynucená, pokud následuje slabičný kořen, vynucená není (roz-sříl-e-t).
- Ke čtení k tomuto tématu: [ZIKOVÁ, Markéta](#). When Prosody Follows Syntax : Verbal Stems in Czech. *Linguistica Brunensia*, Brno: Masarykova univerzita, 2016, roč. 64, č. 1, s. 163-185. ISSN 1803-7410.

Jak byste argumentovali pro/proti prepozicionální platnost(i) spojení **týkající se** a **směřující k/do/od**?

- Pro – substituovatelnost předložkou – schůze **týkající se** koronavirové karantény = schůze o koronavirové karanténě; Nástroje pro jeho urychlení zatím zahrnují hlavně opatření **směřující** ke zvýšení informovanosti a ochrany spotřebitelů. = Nástroje pro jeho urychlení zatím zahrnují hlavně opatření **pro** zvýšení informovanosti a ochrany spotřebitelů; překladový ekvivalent je např. v angličtině (*concerning, relating to, to, for, towards*) interpretován jako předložka.
- Proti – flexe - schůze **týkající se** koronavirové karantény nic nevyřešila, na schůzích **týkajících se** koronavirové karantény, se nic nevyřešilo; opatření **směřující k** ochraně, bez opatření **směřujících k** ochraně.

Jazykové hádanky

- Která adjektiva tvoří komparativ a superlativ od redukovaného kmene?
- Která adjektiva tvoří komparativ a superlativ od supletivního kmene?
- Která adjektiva tvoří komparativ a superlativ od rozšířeného kmene?
- Jak byste argumentovali pro/proti fundaci adjektiva *vděčný* slovesem *vděčit*, adjektiva *možný* slovesem *moci*, adjektiva *úspěšný* slovesem *uspět*, adjektiva *trestný* slovesem *trestat*?
- Mohou být tvary adjektiv na *-in* (typ *matčin*) homonymní s tvary substantiv na *-ina* (*řezničina*)?

ŘEŠENÍ

- příklad: *hlub-ok-ý* → *(nej)hlub-~~ok~~-š-í* (stejně vysoký, nízký, úzký, sladký, široký, snadný → *(nej)snaz-~~n~~-š-í...*)
- příklad: *dobr-ý* → *(nej)lep-š-í* (stejně malý, zlý, velký, ...)
- příklad: *uchvacující* → *(nej)uchvacujíc-n-ěj-š-í* (všechna dezaktualizovaná procesuální na *ou-c-í/í-cí*)
- Význam: *mít vděk, moc, úspěch, hoden trestu*. U možný lze obhajovat i fundaci **slovesným kořenem**.
- Mohou být tvary adjektiv na *-in* (typ *matčín*) homonymní s tvary substantiv na *-ina* (*řezničina*)? – *Řezničina ruka zůstala utáta na prkénku spolu s králičí kýtou*.

Jazykové hádanky

- V kterých slovesných tvarech lze v češtině odlišit vykání a tykání?
- Kterým modem (způsobem) lze v češtině nahradit imperativ?
- Lze v češtině vyjádřit imperativ 3. osoby?
- Může slovesný tvar plnit funkci podmětu?
- Je v češtině obligatorní užití osobního zájmena k vyjádření gramatické kategorie osoby?
- Jak lze vyjádřit v češtině současnost/předčasnost dějů?

ŘEŠENÍ

- Vykání a tykání lze odlišit ve slovesných tvarech druhé osoby singuláru.
- Indikativem (Přijďte/Přijdete zítra a vyřešíme to.) i kondicionálem (Přijďte/Přišel byste zítra a vyřešíme to.)
- *Už jedenáctá odbila, **chval** každý duch Hospodina.*
- **Krást** se nemá.
- Není, obligatorní je pouze v substandardním tvoření 1. osoby préterita s vynecháním auxiliáru *být* (*Já tam šel. My to viděli.*)
- Pomocí přechodníku přítomného (současnost) a minulého (předčasnost).

Jazykové hádanky

- Jaký je základní tvar slovesa na 3?
- Ke které slovesné třídě/ ke kterému vzoru mohou patřit slovesa, která mají základní tvar tři písmena (třeba *být, mít, ...*)?
- Existuje v češtině sloveso, jehož určitý tvar končí na t?
- Může přísudkový tvar slovesa v češtině končit na jinou souhlásku než m, š, l, j?
- *Existuje český slovesný tvar, který by zároveň měl význam imperativu a indikativu?*
- *Na tel končí v češtině kolem tisícovky substantiv, může na tel končit slovesný tvar?*
- *V češtině se hláska [e] graficky realizuje jako e nebo jako ě. Jaká je distribuce obou variant v koncovkách českých sloves?*

ŘEŠENÍ

- Bud' mohou být nepravidelná (nelze je zařadit ke třídě a vzoru – *být, mít, jít, jet, ...* nebo mohou patřit do 3. třídy ke vzoru *krýt*).
- Tak ***jest***.
- Zajisté, imperativ 2. sg. může končit téměř na všechny souhlásky, na –s končí tvary 2. sg. min. času s volným morfem –s za auxiliár *jsi (přišels)*, tvary s apokopovaným –l (*nemoh, uved, dones, ...*) mohou končit téměř na všechny souhlásky.
- ***Vezme*** *seno do stodoly = Musí vzít/ Musíme vézt seno do stodoly.*
- ***Ustel*** *si postel.*
- Koncovka se vyskytuje a) ve 3. sg. ind. prez akt. a b) v mask. sg. přechodníku přít. Distribuce je následující: v případě a) má grafickou variantu ***ě*** pouze sloveso *stonat* a jeho prefigované varianty (*stůně, zastůně, ...*), v případě b) mají variantu ***ě*** pouze slovesa 4. třídy typu *prosit, trpět*, jejichž kořen končí na [bpfvmd'tň] – např. *svrbě, trpě, mluvě, strmě, chodě, klátě, kloně* a sloveso *chtít (chtě, nechtě)*.